

ALDONA GUZIK
RADOSŁAW MARZĘCKI

NIEMORALNA RELIGIJNOŚĆ WZORY RELIGIJNOŚCI I MORALNOŚCI MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

1. MŁODZIEŻ JAKO WSKAŹNIK ZMIAN

Wszelkie zmiany społeczne stają się bardziej widoczne w momencie, gdy nowe pokolenie zaczyna odgrywać znaczącą rolę w życiu całego społeczeństwa. Nie tylko ilościowo, ale – poprzez aktywne zgłaszanie swoich roszczeń i aspiracji – także jakościowo. Te przewartościowania często mają swoje istotne konsekwencje dla świata polityki. Wpływają na zmianę dyskursów publicznych czy treści programów politycznych, jak również na projektowanie konkretnych decyzji których celem jest stymulowanie bądź ograniczanie skali zmian. Młodzież jest dzisiaj – jak twierdzi Krystyna Szafraniec – „soczewką, w której skupiają się najróżniejsze problemy i napięcia systemu. Jest barometrem zmian i społecznych nastrojów. Sytuacja młodych, ich sposób postrzegania świata, ich aspiracje i dążenia życiowe są miarą zmian, które już się dokonały, i dystansu, jaki jeszcze jest do pokonania”¹. Warto więc przyglądać się dokładniej różnym wymiarom społecznych przemian, traktując współczesną młodzież jako swoisty pryzmat, który w dużej mierze wyjaśnia, jakim społeczeństwem będziemy w niedalekiej przyszłości.

Dr ALDONA GUZIK – Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie; adres do korespondencji: ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków; e-mail: aldona.guzik@up.krakow.pl

Dr RADOSŁAW MARZĘCKI – Instytut Politologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie; adres do korespondencji: ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków; e-mail: radoslaw.marzecki@up.krakow.pl

¹ K. SZAFRANIEC, *Młodzi 2011*, Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów 2011, s. 11.

2. POLARYZACJA MODELI RELIGIJNOŚCI

Jednoznaczne zdefiniowanie religii jest bardzo trudne, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę fakt powstawania licznych, nowych ruchów religijnych. Robert Beckford pisze, że „niezależnie od tego, czy wierzenia i doświadczenia religijne faktycznie odnoszą się do nadprzyrodzonej, pozaempirycznej i noumenalnej rzeczywistości, religia wyraża się za pomocą ludzkich wyobrażeń, symboli, uczuć, praktyk i organizacji. Te sposoby wyrazu są wytworami społecznych interakcji, struktur i procesów, które same wpływają z kolei w różnym stopniu na życie społeczne i znaczenia kulturowe. Badania społeczne nad religią, w tym także teoria społeczna, mają na celu interpretację i objaśnianie tych wytworów i procesów”². Inaczej jest z definiowaniem religijności, gdzie wyznacznikiem jest wskazanie osoby lub grupy osób, do których możemy odnieść to pojęcie³. Pierwsze ujęcia religijności wiązały się z przypisywaniem dużej roli praktykom religijnym i związkom z religijnymi instytucjami⁴. W Europie prekursorem badań nad religijnością był Gabriel Le Bras (lata trzydzieste XX wieku), który w swoich badaniach koncentrował się na obserwacji praktyk religijnych. Dopiero na początku lat sześćdziesiątych powstały pierwsze operacjonalizacje religijności, które uwzględniały kilka parametrów jednocześnie, np. u Yoshuo Fukuyamy mamy już cztery obszary analiz: organizacyjny, wiedzy doktrynalnej, religijnej przynależności, pozakościelnej aktywności⁵. Obecnie, badając religijność, najczęściej odnosimy się do czterech podstawowych jej wymiarów: (1) autoidentyfikacji, przynależności religijnej i wspólnoty⁶, (2) ideologii⁷, (3) rytuału⁸ oraz (4) moralności.

² R. BECKFORD, *Jesus Dub: Faith, Culture and Social Change*, London: Routledge 2006, s. 22.

³ *Pluralizm religijny i moralny w Polsce. Raport z badań*, red. I. Borowik, T. Doktor, Kraków: Nomos 2001, s. 49-50.

⁴ Zob. L.L. THURSTONE, E.J. CHAVE, *The Measurement of Attitude: A psychophysical Method and Some Experiments with a Scale for Measuring Attitude toward the Church*, Chicago: University of Chicago Press 1929.

⁵ Przegląd innych koncepcji pojęcia „religijność” można znaleźć w pracy: *Pluralizm religijny i moralny*, s. 52-65.

⁶ Dotyczy to postrzegania siebie w kategoriach religijny–niereligijny i samooceny intensywności na skali (od bardzo religijny do zupełnie niereligijny).

⁷ Mieszczą się tutaj przekonania odsyłające człowieka do rzeczywistości poza nim, definiowanej jako niecodzienna i wykraczająca poza codzienność, rozumianej jako transcendencja, siła duchowa itp.

⁸ Praktyczne działania, poprzez które religijność się uzewnętrznia; uczestniczenie w indywidualnym (modlitwa) i zbiorowym (udział we mszy św.) odprawianiu obrzędów, praktykowaniu rytuałów kościelnych, czy posiadaniu przedmiotów darzonych religijną czcią, np. medaliki, obrazy, obrazki, talizmany i inne.

Ich dookreślenie rodzi wiele problemów w ponowoczesnym świecie. Niepewność, płynność, nieprzewidywalność to cechy ponowoczesności, które silnie kształtują zjawiska religii, religijności czy moralności. Można byłoby nawet wnioskować, że ich dotychczasowe znaczenia uległy mocnym przeobrażeniom. W odniesieniu do religii Niklas Luhmann tak opisuje te procesy: „problemem staje się pewność wiary w wiarę, zachwiana zostaje pewność zbawienia przez wiarę, na tej podstawie oddzielenie zbawionych od potępionych, a przez to podstawy bezpieczeństwa, do dostarczania których pretenduje religia. Jeżeli tego rodzaju refleksyjność zostanie zaakceptowana, to pewność w ramach religii polegać może tylko na tym lub osiągnięta być może przez to, że niepewność zostanie powiększona i rozbudowana w specyficznym religijnym dyspozycję”⁹. Stąd też coraz bardziej zauważalne jest obecnie – w praktyce ludzkiego postępowania – rozdzielanie się sfery religii i moralności oraz partykularyzacji religii, a więc stawiania wyraźnej granicy między *sacrum* a *profanum*. Jest to konsekwencją indywidualizacji i pluralizacji życia współczesnych społeczeństw, ale jednocześnie ma odzwierciedlenie w przemianach życia religijnego. Do dominującego do niedawna modelu religijności kościelnej coraz częściej współcześni badacze dołączają religijność zdystansowaną wobec Kościoła (selektywną, wybiórczą) i religijność pozakościelną (zindywidualizowaną i sprywatyzowaną).

Jak pisze Janusz Mariański, „religijność kościelna jest rezultatem zorientowanych instytucjonalnie procesów socjalizacji w środowisku rodzinnym. Utrwala się ją w ramach katechezy, liturgii, kazań, katechizacji dorosłych, przejawia się natomiast zaakcentowaniem społecznych aspektów religii oraz przywiązaniem do społecznie ukształtowanych form religii”¹⁰. Religijność instytucjonalna wyraża się natomiast w znajomości i aprobacie dogmatów wiary, w internalizacji wartości i norm moralnych, w respektowaniu nakazanych i zalecanych praktyk religijnych oraz w identyfikacji z Kościołem i z jego oficjalnymi przedstawicielami¹¹. Tak więc jest to ten wymiar wiary, który mocno związany jest z Kościołem jako instytucją, gdzie wierzący = praktykujący. Natomiast religijność selektywna

---

⁹ N. LUHMANN, *Funkcja religii*, Kraków: Nomos 1998, s. 43.

¹⁰ J. MARIAŃSKI, *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim*, w: *Oblicza religii i religijności*, red. I. Borowik, M. Libiszowska-Zótkowska, J. Doktor, Kraków: Nomos 2008, s. 98.

¹¹ Por. J. BANIAK, *Socjologiczny wymiar religijności*, w: *Ad sapientiam cordis. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Ludwikowi Gładyszewskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. P. Podeszwa, W. Szczerbiński, Gniezno: Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne 2002, s. 501-526.

jest przede wszystkim przejawem deinstytucjonalizacji wiary. W warunkach postępującej pluralizacji jednostki muszą i przede wszystkim chcą wybierać spośród różnorodnych „obrazów świata”, systemów wartości i form życia¹². „Selektywność postaw znajduje wyraz w negacji elementów «kościelności» przy jednoczesnym zachowaniu wiary w Boga, czy Siłę Wyższą. Biorąc pod uwagę świadomość religijną i praktykę religijną, trzeba podkreślić, że selektywność występuje najpierw w pierwszej, a dopiero później w drugiej. W zakresie świadomości religijnej przejawia się ona w negowaniu zasad moralnych i dogmatów wiary, zaś w zakresie praktyki religijnej w rozluźnianiu więzi z instytucjami religijnymi, m.in. przez zaniedbywanie uczęszczania do kościoła. Na religijność selektywną ma wpływ przede wszystkim zmiana mentalności – z tradycyjnej na «techniczną». Pierwsza opiera się na autorytecie tradycji i Kościoła, druga zaś na racjonalizacji i odrzuceniu autorytetów religijnych. Odrzucając tradycyjne autorytety, ludzie o mentalności «technicznej» poszukują własnych legitymizacji i motywów dla swojego światopoglądu¹³, co powoduje wybiórczość w ich podejściu do wiary. Religijność pozakościelna odnosi się natomiast do tych form życia religijnego, które kształtują się poza formami zinstytucjonalizowanych religii (łącznie z nowymi ruchami religijnymi). „Chodzi o tych wierzących, którzy określają siebie jako religijnych, ale równocześnie – mniej lub bardziej radykalnie – odrzucają oni wszelką zinstytucjonalizowaną religię. Wierzą oni, że drogę do Boga (rozmaicie rozumianego) odnajduje się nie poprzez społecznie uznane formy religii, lecz dzięki osobistej wierze¹⁴”.

W Polsce procesy przemian religijnych według wielu badaczy (np. Mariański, Piwowarski, Borowik) najczęściej postępują w dwóch kierunkach: obojętności religijnej (indyferentyzm) i religijności selektywnej. Jednocześnie nasilają się procesy kwestionowania religijności i moralności, zarówno wśród katolików selektywnych, krytycznych w stosunku do Kościoła i jego doktryny moralnej, jak i w życiu katolików „odchodzących”, którzy kształtują swoją moralność niezależnie od religii. Jednocześnie zaznaczają się procesy wzmocnienia się grupy tzw. katolików pogłębianych (hiperreligijnych), którzy łączą religijność z moralnością

---

¹² Por. P. BERGER, *Religion und europäische Integration. Bemerkungen aus amerikanischer Sicht*, w: *Woran glaubt Europa? Religion und politische Kultur im neuen Europa*, red. K. Michalski, Wien: Passagen Verlag 2007, s. 232.

¹³ W. PIWOWARSKI, *Problemy duszpasterskie w strefie urbanizacji*, „Przegląd Powszechny” 1982, nr 3, s. 25.

¹⁴ *Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie*, red. J. Mariański, M. Libiszowska-Żółtkowska, Wrocław: Verbinum 2004, s. 102.

w życiu codziennym. Widoczna jest jednak dychotomia pomiędzy religijnością na poziomie wiary narodu i na poziomie życia codziennego. Wiele procesów przyczynia się do coraz większego zróżnicowania orientacji religijnych i moralnych Polaków, a zwłaszcza młodzieży, która kształtując swoją tożsamość religijną i moralną, coraz częściej tę drugą postrzega w kontekście indywidualnej, wewnętrznej oceny człowieka, mniej zaś podporządkowując się kryteriom ocen wynikających z religii. Mimo tego na mapie Europy Polska charakteryzuje się wysokim odsetkiem osób wierzących (według danych CBOS wskaźnik ten wynosi 92%¹⁵) i stanowi przykład „państwa wiernego Kościołowi od setek lat”¹⁶. Czy zatem postępujący pluralizm powoduje również radykalne zmiany w kwestii wiary młodego pokolenia Polaków? Jaki model religijności ono reprezentuje?

Z wielu badań nad religijnością wynika, że w ciągu ostatnich kilkunastu lat dokonują się zmiany postaw religijnych kolejnych pokoleń Polaków¹⁷. Są one bliskie wzorom obecnym w Europie Zachodniej i polegają głównie na tym, iż wiara staje się coraz bardziej selektywna, zindywidualizowana i aksjologicznie zrelatywizowana. I jeśli wśród starszego pokolenia Polaków zmiany te następują dość wolno, to młodzież w Polsce poddaje się im dużo szybciej. Przyczyn tego zjawiska zapewne jest wiele, ale do najważniejszych zaliczyć należy m.in. to, że młodzież stanowi grupę bardzo heterogeniczną. Chodzi tu nie tylko o zróżnicowanie rodzinno-środowiskowe, a co za tym idzie – proces socjalizacji pierwotnej i wtórnej, ale przede wszystkim o zróżnicowanie indywidualne wynikające z psychologicznej specyfiki okresu dojrzewania. W tym czasie krystalizuje się bowiem własna tożsamość światopoglądowa, która powoduje zmiany w postrzeganiu spraw związanych z religią i własną religijnością. Typowe – według Wojciecha Pawlika¹⁸ – postawy religijne młodego pokolenia mogą przedstawiać się obecnie następująco:

---

¹⁵ Od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku niezmiennie ponad 90% ankietowanych (92%-97%) uważa się za wierzących, w tym mniej więcej co dziesiąty (ostatnio co jedenasty–dwunasty) ocenia swoją wiarę jako głęboką. Odsetek osób zaliczających się do raczej lub całkowicie niewierzących pozostaje od lat stosunkowo niski (od 3% do 8%), przy czym – co istotne – od 2005 r. ich liczba się podwoiła (z 4% do 8%). W tym samym czasie z 12% do 8% spadł odsetek badanych, którzy określają się mianem głęboko wierzących. *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, Komunikat CBOS, BS/26/2015.

¹⁶J. CASANOVA, *Katolicka Polska w postchrześcijańskiej Europie*, „Więź” 2004, nr 5, <http://laboratorium.wiez.pl> [dostęp: 21.10.2012].

¹⁷Zob. W. ZDANIEWICZ, *Model katolickiej religijności*, w: *Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012*, red. L. Adamczuk, E. Firlić, W. Zdaniewicz, Warszawa: ISKK 2013.

¹⁸Por. W. PAWLIK, *O przemianach religijności młodzieży – próba typologii*, w: *Oblicza religii*, s. 137-138.

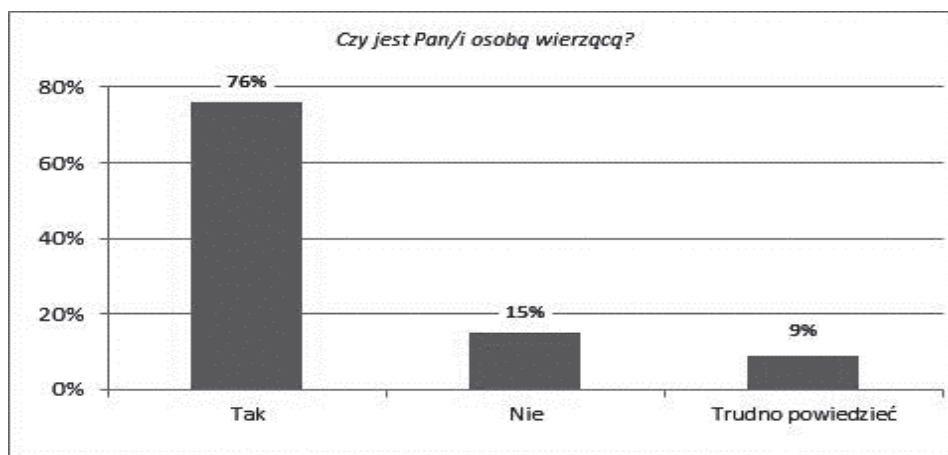
(1) nonkonformizm religijny – oznacza dwie drogi: (a) radykalne odchodzenie od Kościoła (weberowskie czy też reprezentowane przez nurt socjologii wymiany „odczarowywanie świata”) i proces odchodzenia od myślenia w kategoriach religijnych w ogóle (tutaj ateizm, agnostycyzm), oraz (b) odchodzenia od religijności typu kościelnego i zastępowanie jej różnymi formami „nowej religijności” i „nowej duchowości” (religijność pozainstytucjonalna i zindywidualizowana);

(2) konformizm religijny – rozumiany w tym sensie, że religijni konformiści, nie odchodzą od zinstytucjonalizowanego Kościoła i nie zrywają z nim więzi, ale już kwestie moralności i wiary są poddawane weryfikacjom i modyfikacjom;

(3) hiperreligijność – charakteryzująca osoby bardzo mocno wierzące i jednocześnie związane z Kościołem instytucjonalnym.

3. AUTOIDENTYFIKACJA RELIGIJNA POLSKICH STUDENTÓW¹⁹

Spśród wszystkich ankietowanych studentów za wierzących uznaje się aż 76%, natomiast 15% określa się jako osoby niewierzące. Z kolei 9% to osoby, które nie wiedzą, do której z tych kategorii mogą siebie zaliczyć (wykres 1).

Wykres 1. Deklaracje wiary młodych Polaków

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

¹⁹ W artykule wykorzystano wyniki badania ankietowego zrealizowanego na ogólnopolskiej próbie polskich studentów w połowie 2012 r. Próba badawcza liczyła 994 studentów z 16 uczelni publicznych w Polsce (studia stacjonarne). Szczegółowe wyniki zostały zaprezentowane w książce A. GUZIK, R. MARZĘCKI, Ł. STACH, *Pokolenie '89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie 2015.

W komentarzu do tych danych warto zasugerować stwierdzenie, iż w znacznej mierze liczby te obrazują jedynie autodeklarację własnej wiary i pewną tendencję do odpowiadania na pytania zgodnie z dominującym trendem lub poprawnością polityczną, pomijają zaś kwestie prywatyzacji i deinstytucjonalizacji religii. Potwierdza to tezy o postępującej indywidualizacji wiary, ale z drugiej strony świadczy o tym, iż współczesna młodzież jest nie tylko pokoleniem rytualistów²⁰, przywiązanych do wiary swoich przodków, ale bardziej świadomie podchodzi do kwestii wiary, co przekłada się na to, że o jej wyborze coraz częściej decydują osobiste przemyślenia i refleksje, a nie socjalizacja pierwotna. Ponadto zauważyć można, że postawy młodych ulegają znacznej polaryzacji: wzrasta liczba młodych – niewierzących, jak i tych, którzy wiarę traktują w sposób bardzo poważny i dogłębnie przeanalizowany.

Z badań wynika również, że polska młodzież jest silnie monoreligijna. 82% badanych identyfikuje się z wyznaniem rzymskokatolickim. Inne wyznania są reprezentowane przez niewielkie grupy respondentów: po 2% stanowią wyznawcy wyznania protestanckiego i religie wschodnie, zaś po 1% grekokatolicy i inne religie. Wynik ten nie jest zaskakujący na tle innych badań ogólnopolskich i potwierdza tylko statystyczną marginalność mniejszości religijnych w Polsce oraz sprawia, że w naszym kraju w zasadzie można stawiać znak równości między pojęciami: wierzący i katolik (przynajmniej w sensie ilościowym). Jednocześnie młodzi ludzie są bardzo tolerancyjni względem innych wyznań. 94% respondentów akceptuje wyznawców innych religii, a tylko 4% deklaruje brak tolerancji w tym zakresie. Osoby innego wyznania nie stanowią dla młodych Polaków kategorii społecznej, która jest niechętnie postrzegana w bezpośrednim otoczeniu (zob. tabela 1).

Tabela 1. Tolerancja wobec wyznawców innych religii

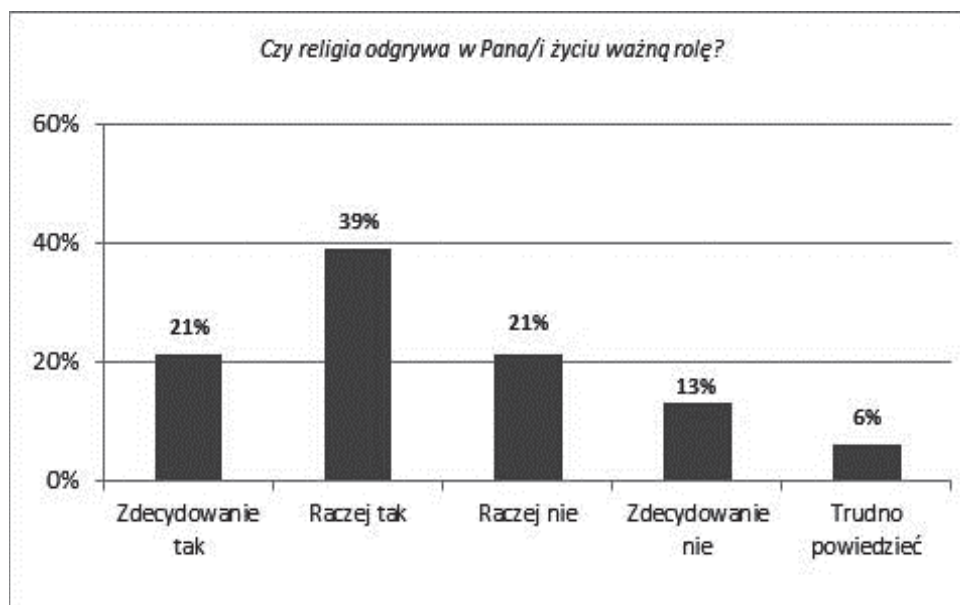
Czy uważa się Pan/i za osobę tolerancyjną względem wyznawców innych religii?	
Zdecydowanie tak	50%
Raczej tak	44%
Raczej nie	3%
Zdecydowanie nie	1%
Trudno powiedzieć	2%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

²⁰ R. MERTON, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa: PWN 2002, s. 133.

Interesującym kontekstem tych analiz są odpowiedzi na pytanie o ważność religii w życiu młodych obywateli. Zaczyna się tutaj bardzo wyraźnie zaznaczać zróżnicowanie wśród osób deklarujących się jako wierzące. „Zdecydowanie ważne” kwestie religii są dla 21% badanych, „raczej ważne” dla 39%, co po zsumowaniu daje 60% respondentów, ale w odniesieniu do pytania pierwszego o określenie się jako wierzący (76%) lub nie, każe wnioskować, że osoby definiujące się jako wierzące traktują kwestie wiary bardzo indywidualnie (indywidualizacja wiary). „Raczej nieważna” religia jest dla 21% badanych, a 13% zdecydowanie nie uwzględnia wiary w swoim życiu. A zatem, dla ponad jednej trzeciej badanych kwestie wiary nie stanowią wytycznych w ich postępowaniu na co dzień (selektywność wiary).

Wykres 2. Opinie o roli religii w życiu młodych Polaków

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

Spośród grupy, która deklaruje się jako wierząca, 18% badanych twierdzi, że religia odgrywa w ich życiu niewielką rolę lub w ogóle jest nieobecna (tabela 2). Z kolei 78% respondentów wierzących przyznaje jednocześnie, że religia stanowi ważny element ich życia.

Tabela 2. Opinie o roli religii w życiu młodych Polaków

Czy religia odgrywa w Pana/i życiu ważną rolę? ODPOWIEDZI OSÓB WIERZĄCYCH	
Zdecydowanie tak	27%
Raczej tak	51%
Raczej nie	16%
Zdecydowanie nie	2%
Trudno powiedzieć	4%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

Kiedy mówi się o zmianach religijności i o żywotności katolicyzmu w Polsce, często podkreśla się fakt wysokiego poziomu praktyk religijnych – zwłaszcza na tle innych krajów europejskich, takich jak Niemcy, Francja czy nawet Hiszpania. Warto sprawdzić zatem, jak na tym polu przedstawiają się różne wymiary praktykowania religijności przez młode pokolenie Polaków.

Jednym z ważnych elementów praktyk religijnych jest modlitwa. Może mieć ona charakter indywidualny (np. modlimy się w domu) lub zbiorowy (np. podczas nabożeństwa). Okazuje się, że niemal trzy czwarte badanych studentów – 74% znajduje w swoim życiu czas na modlitwę, medytację lub też kontemplację, 17% uznaje to za zbędny element praktykowania wiary (tabela 3). Większość ankietowanych studentów określających siebie jako wierzący, to jednocześnie osoby modlące się lub poświęcające czas na kontakt z Bogiem w inny sposób. Z drugiej strony, trzeba zauważyć, że dla 8% z nich modlitwa nie jest konieczna, aby określić siebie mianem osoby wierzącej.

Tabela 3. Modlitwa w życiu młodych Polaków

Czy zdarzają się Panu/i chwile modlitwy, medytacji, kontemplacji lub czegoś podobnego?	
Tak	74%
Nie	17%
Trudno powiedzieć	9%
TYLKO OSOBY WIERZĄCE	
Tak	83%
Nie	8%
Trudno powiedzieć	9%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

W Polsce coraz częściej można spotkać osoby „wierzące, ale nie praktykujące” lub praktykujące sporadycznie (na katolickim portalu kosciol.wiara.pl znajdziemy informację, że to zjawisko dotyczy nawet 60% Polaków)²¹, a więc uczestnictwo w mszy świętej nie jest już dla katolika obligatoryjne – co po raz kolejny wyjaśnia wzrost indywidualizacji i selektywności religijnej polskiego społeczeństwa. Znamienne jest, iż to właśnie postawy młodych ludzi są w tym procesie najbardziej dynamiczne: w 1992 r. 63% młodych w wieku 18-24 lat uczestniczyło raz w tygodniu we mszy świętej, natomiast w 2009 r. było ich już tylko 45%²².

Ciekawie prezentują się na tym tle dane dotyczące uczestnictwa we mszy świętej badanej młodzieży (tabela 4). Częściej aniżeli raz na tydzień uczestniczy we mszy świętej 5% badanych, raz na tydzień 37% – to ci, którzy chodzą do kościoła co niedzielę, tak więc systematycznie praktykuje 42% młodych Polaków. Raz w miesiącu praktykuje 13% badanych, od „wielkiego” święta 17%, raz na rok 4%, rzadziej 5%, a zatem grupa niesystematycznie praktykujących wynosi 39%. Powyższe dane znowu polaryzują grupę badanej młodzieży na dwie kategorie: wierzących i praktykujących oraz wierzących i niepraktykujących. Tych drugich – w praktyce wierzących i rzadko praktykujących – jest dosyć dużo: 26%. Świadczy to o tym, że rytualizm religijny młodego pokolenia Polaków w tej kwestii jest znaczący.

Tabela 4. Praktyki religijne młodych Polaków

Nie licząc ślubów, chrztów i pogrzebów, jak często chodzi Pan/i do kościoła?		
	Wszyscy studenci	TYLKO OSOBY WIERZĄCE
Częściej niż raz na tydzień	5%	7%
Raz na tydzień	37%	47%
Raz w miesiącu	13%	16%
W Boże Narodzenie, Wielkanoc lub w inne święta kościelne	17%	15%
Raz na rok	4%	3%
Rzadziej niż raz na rok	5%	3%
Nigdy lub prawie nigdy	16%	5%
Trudno powiedzieć	3%	4%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

²¹ Wierzący – niepraktykujący – kim są?, <http://kosciol.wiara.pl/doc/1201313.Wierzacy-niepraktykujacy-kim-sa> [dostęp: 12.12.2013].

²² K. KOSELA, *Przemiany postaw i tożsamości współczesnego polskiego społeczeństwa*, http://www.kluczura.katolik.pl/pliki/prof_kkosela.pdf, s. 17 [dostęp: 16.12.2013].

Warto też dodać, że dla obecnych studentów osobista motywacja (nakaz sumienia lub przeżycie religijne) jest o wiele bardziej znaczącym bodźcem do udziału we mszy świętej – 46,1%, niż potrzeba wypełnienia zewnętrznego obowiązku lub nakazu rodziny – zaledwie 19,5%. Jest to radykalna zmiana w porównaniu z rokiem 1988, kiedy to z powodu zewnętrznego obowiązku lub nakazu na mszę uczęszczało 79,8% młodych²³. Stanowi to kolejną przesłankę do mówienia o prywatyzacji i indywidualizacji wiary młodego pokolenia Polaków, ale również o bardziej świadomym wymiarze religijności młodzieży.

Również badania Instytutu Statystyki Kościoła wskazują, że wśród młodych – w skali masowej – coraz bardziej obecny jest typ wiary, którą ich zdaniem można realizować bez pomocy Kościoła. O ile w roku 1988 na pytanie: „Czy można być człowiekiem religijnym bez Kościoła”, odpowiadało twierdząco 27,3% badanych, to dziesięć lat później – już 46,3%, a w 2005 r. – 46,9%²⁴. Jest to niemal dwukrotny wzrost popularności takiej postawy. Zwraca na to uwagę socjolog religii Janusz Mariański, który pisze, że „poszerzający się dystans ludzi młodych i krytyka pewnych aspektów Kościoła instytucjonalnego może być jedną z przyczyn zakłócających ich życie religijne, a nawet prowadzić do indyferentyzmu i ucieczki z Kościoła w świetle hasła: «Kościół nie – Jezus tak»”. Socjolog ostrzega, że mimo stosunkowo wysokiego poziomu praktyk religijnych, może coraz bardziej zaznaczać się w świadomości zbiorowej Polaków tzw. deficyt kościelności²⁵. Jednakże biorąc pod uwagę kwestie autoidentyfikacji, przynależności i praktyk religijnych można stwierdzić, że popularne ostatnio tezy o postępującej sekularyzacji polskiej młodzieży nie znajdują w powyższych badaniach potwierdzenia. Jeżeli zmiany te następują, to na pewno nie dotyczą one ogólnie deklarowanej przynależności do religii i katolicyzmu.

4. CZY RELIGIJNY ZAWSZE OZNACZA MORALNY – KWESTIA „NIEMORALNEJ” RELIGIJNOŚCI

Od wieków moralność i religia były ze sobą nierozzerwalnie związane, jednak obecnie – w dobie sekularyzacji – wydaje się, że kwestie moralności ulegają wolniejszym zmianom aniżeli kwestie wiary, stąd tezy o malejącym wpływie Kościoła

---

²³ *Religijność polskiej młodzieży*, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x44790/religijnosc-polskiej-mlodziezy/?page=2> [dostęp: 26.11.2013].

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

i jego nauczania na sferę moralności. Wynika to chociażby z tego, że wierni odczuwają silną sprzeczność pomiędzy wartościami uznawanymi przez współczesne społeczeństwa a tymi, które głosi Kościół. Zaznacza się przy tym wyraźna nieadekwatność pomiędzy osobistymi potrzebami wiernych a instytucjonalną ofertą Kościoła. Wielu badaczy wiąże to ze zjawiskiem indywidualizacji, która powoduje, że nasze decyzje coraz częściej zależą od jednostkowych przemyśleń i analiz, a nie są kwestią tradycji i instytucjonalizacji społeczeństw²⁶. Jednak zauważalne są również głosy przemawiające za wzrostem samoświadomości wiernych, a nie tylko chłodnej kalkulacji. Przemiany religijne nie pozostają bez wpływu na przemiany moralne, jak pisze Janusz Mariański: „Pomimo oznak wzrostu ogólnego autorytetu Kościoła w latach 80., a także szacunku dla etyki chrześcijańskiej, utrzymuje się – jak się wydaje – silna tendencja do uniezależnienia moralności od religii, a przynajmniej nie wiązania w sposób wyłączny moralności z religią (można być moralnym bez religii)”²⁷.

Stosunek wierzących do Kościoła bazuje obecnie nie na jego oczekiwaniach wobec ludzi, ale na ich oczekiwaniach względem tej instytucji – te zaś są mocno zindywidualizowane. Badania prowadzone w środowisku polskich studentów dowodzą, że duża część respondentów (44%) traktuje Kościół jako instytucję niespełniającą oczekiwań w zakresie moralnych problemów i potrzeb jednostki. Z jednej strony, młodzi ludzie sami – na własną rękę – starają się definiować swój światopogląd. Z drugiej natomiast oczekują od duchownych (jako reprezentantów Kościoła) większej aktywności w tej dziedzinie. Oczekiwanie to wiąże się z poczuciem deficytu wsparcia młodych ludzi w kształtowaniu ich wzorów moralności. Świadczą o tym również dane prezentowane przez Instytut Statystyki Kościoła. Wskaźnikiem są tu odpowiedzi młodych na pytanie, jak bardzo wiara stanowi dla nich pomoc w życiu codziennym. O ile w 1988 r. 70,8% młodych deklaroowało, że wiara stanowi dla nich ważną pomoc w codziennym życiu, to dziesięć lat później liczba o tym przekonanych spadła niemal o połowę (36,3%), a w roku 2005 – choć nieco wzrosła – wynosiła 37,7%²⁸.

Wydaje się rzeczą bezdyskusyjną, że dla katolików źródłem moralnego postępowania powinny być zasady zawarte w Dekalogu²⁹. Dlatego zapytano młodych

---

²⁶ Zob. J. MARIAŃSKI, *Sakrament małżeństwa w świadomości katolików polskich w kontekście przemian rodziny*, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2(2016).

²⁷ J. MARIAŃSKI, *Kondycja religijna i moralna młodych Polaków*, Kraków: Nomos 1991, s. 96.

²⁸ Badania Instytutu Statystyki Kościoła z 2005 r., <http://www.iskk.ecclesia.org.pl/> [dostęp: 24.11.2013].

²⁹ Znaczenie Dekalogu dla moralności życia ludzkiego podkreśla się przede wszystkim w Katechizmie Kościoła Katolickiego (Poznań: Pallottinum 1994): „Dziesięć przykazań wyraża w swojej podstawowej treści poważne zobowiązania” (KKK 2081); „Od czasów św. Augustyna «dziesięć

ludzi, w jakim stopniu w swoim życiu starają się uwzględniać – mniej lub bardziej refleksyjnie – wskazania *Dziesięciu Przykazań Bożych*? Dane z tabeli 5 pokazują, że trzy czwarte (76%) badanych kieruje się na co dzień regułami Dekalogu, a w jeszcze większym stopniu dotyczy to osób deklarujących się jako wierzące (86%). Jednak relatywnie niewielka część z nich (ogółu i wierzących) przyznaje, że ów wpływ prawd wiary na ich zachowanie ma charakter zdecydowany (odpowiednio: 18% i 23%). Może to zatem świadczyć o tym, że młodzi ludzie traktują zobowiązania Dekalogu w sposób wybiórczy lub powierzchowny.

Tabela 5. Rola Dekalogu w życiu młodych Polaków

Czy stara się Pan/i kierować w życiu zasadami zawartymi w Dekalogu (Dziesięciu Przykazaniach Bożych)?		
	Wszyscy studenci	TYLKO OSOBY WIERZĄCE
Zdecydowanie tak	18%	23%
Raczej tak	58%	63%
Raczej nie	8%	5%
Zdecydowanie nie	6%	2%
Trudno powiedzieć	10%	7%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

W badaniach społecznych często pojawia się problem rozbieżności pomiędzy deklaracjami a faktycznymi postawami respondentów. Jak wynika z zaprezentowanych analiz, młodzi naukę Kościoła często interpretują „po swojemu” (np. w zakresie współżycia przedmałżeńskiego). I choć – deklaratorywnie – nie odrzucają Dekalogu, to w codziennych praktykach radzą sobie często bez bezpośredniego odwoływania się do jego zasad.

Do tego wniosku skłania także analiza postaw studentów mierzonych na skalach moralności i religijności. Ankietowani oceniają siebie jako osoby zdecydowanie mniej religijne niż moralne (tabela 6). Średnia na 10-punktowej skali religijności wynosi 5,39, natomiast na skali moralności – 7,42. Przy przyjętej

---

przykazań» zajmuje pierwszorzędną miejsce w katechezie przyszłych ochrzczonych i wiernych. W XV wieku ustalili się zwyczaj wyrażania przykazań Dekalogu w formułach rymowanych, łatwych do zapamiętania i o pozytywnym charakterze. Używa się ich jeszcze dzisiaj. Katechizmy Kościoła często dawały wykład moralności chrześcijańskiej według porządku «dziesięciu przykazań» (KKK 2065); „Dziesięć przykazań wyraża wymagania miłości Boga i bliźniego. Trzy pierwsze odnoszą się bardziej do miłości Boga, a siedem pozostałych do miłości bliźniego” (KKK 2067).

w badaniu metodologii oznacza to, że większość studentów uważa się za osoby moralne, natomiast nieco mniej niż połowa za religijne. Wśród młodych wyraźnie zatem widać symptomy czegoś, co Krzysztof Kiciński określa „sekularyzacją moralności”³⁰, która przejawia się w tym, że ludzie w stosunkowo niewielkim stopniu odczuwają potrzebę religijnego uzasadniania standardów moralnych i w wielu sprawach deklarują poglądy moralne trudne do pogodzenia z religią. Jeżeli zatem chodzi o sferę wartości moralnych – zmiany w zakresie moralności podążają w kierunku coraz większej indywidualizacji (prywatyzacji), deinstytucjonalizacji, w tym sekularyzacji, w powiązaniu ze wzrostem permissywności i sytuacjonizmu, zwłaszcza w obszarze moralności tzw. osobistej, a więc wartości i norm związanych ze sferą seksualno-mażeńską (np. rodzina stanowi dla młodzieży dużą wartość, co nie przeszkadza jej jednocześnie aprobować rozwodów czy wielu alternatywnych form rodziny, np. kohabitacji³¹) – w tym wymiarze można mówić o znacznym rozdzieleniu sfery moralnej od sfery religijnej³².

Tabela 6. Religijność a moralność młodych Polaków

W jakim stopniu uważa się Pan/i za osobę religijną? Proszę wskazać na skali, gdzie „1” oznacza: „w ogóle niereligijny/a”, a „10” oznacza: „bardzo religijny/a”										
Średnia	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5,39	12%	8%	8%	6%	12%	14%	15%	14%	8%	3%
W jakim stopniu uważa się Pan/i za osobę moralną? Proszę wskazać na skali, gdzie „1” oznacza: „skrajna niemoralność”, a „10” oznacza: „najwyższą moralność”										
Średnia	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7,42	1%	1%	2%	2%	8%	9%	18%	35%	19%	5%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

Jeszcze bardziej selektywnie aniżeli do Dekalogu i samooceny na skali religijność/moralność badani podchodzą do kwestii rozumienia moralności i stosowania pewnych „zasad moralnych” w swoim życiu. Najbardziej wybiórczo – jeśli

³⁰ K. KICIŃSKI, *Orientacje moralne społeczeństwa polskiego*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków: WAM 2002.

³¹ Zob. także: L. DYCZEWSKI, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją i nowoczesnością*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009; J. KOZAK, *Dzieci postmoderny? Studium socjologiczne nad religijnością studentów*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2014.

³² J. MARIAŃSKI, *Małżeństwo i rodzina w świadomości Polaków – analiza socjologiczna*, „Zeszyty Naukowe KUL” 59 (2015), nr 4 (232), s. 84.

chodzi o naukę moralną Kościoła katolickiego – traktowana jest przez młodych sfera życia seksualnego. Zgromadzone dane pozwalają mówić w zasadzie o rewolucji seksualnej, której podmiotem jest młode pokolenie Polaków (tabela 7). Aż 91% badanych akceptuje stosowanie środków antykoncepcyjnych. W tym aspekcie młodzi ludzie w gruncie rzeczy niemal całkowicie odrzucają moralne wskazania Kościoła i dotyczy to w takim samym stopniu osób deklarujących się jako wierzące. Wniosek ten miałby swoje silne uzasadnienie, gdyby nie fakt, że nauka Kościoła – dopuszczając tzw. naturalne metody planowania rodziny – *de facto* „legitymizuje” niektóre sposoby zapobiegania ciąży. Trudno wskazać, czy młodzi respondenci uwzględnili ten fakt w swoich deklaracjach. Z kolei, biorąc pod uwagę opinie badanych w drugim wymiarze (współżycie seksualne przed ślubem), można stwierdzić, że wspomniany przed chwilą „wyjątek” nie powinien przysłać bardziej ogólnej tezy o tym, że proponowany przez Kościół wzorzec moralności jest przez młode pokolenie traktowany w sposób selektywny. Aż 85% ankietowanych uważa, iż seks przedmałżeński jest zachowaniem dopuszczalnym. Odmiennej opinii jest 11% badanych.

Z dość dużym przyzwoleniem spotykamy się również w kwestii rozwodów. 70% akceptuje to rozwiązanie, z kolei 22% jest mu przeciwnych. Z drugiej strony, najbardziej wyraźny „śląd” moralności katolickiej widać w opiniach na temat dopuszczalności zdrady małżeńskiej, która spotyka się z niemal powszechnym potępieniem. Tylko 6% badanych deklaruje, że zdrada jest zachowaniem, które winno być społecznie akceptowane. Jest to tendencja obserwowana w całym społeczeństwie³³. Trudno jej jednak nie traktować z dystansem, szczególnie w świetle doniesień CBOS o tym, że 52% mężczyzn i 33% kobiet w Polsce ma za sobą zdradę lub romans z osobą będącą w związku³⁴.

---

³³ Zob. *Wartości i normy*, Komunikat CBOS, BS/111/2013, <http://www.cbos.pl>.

³⁴ *CBOS: Co drugi Polak i co trzecia Polka mają za sobą zdradę*, http://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103085,14170882,CBOS__Co_drugi_Polak_i_co_trzecia_Polka_maja_za_soba.html [dostęp: 10.12.2013].

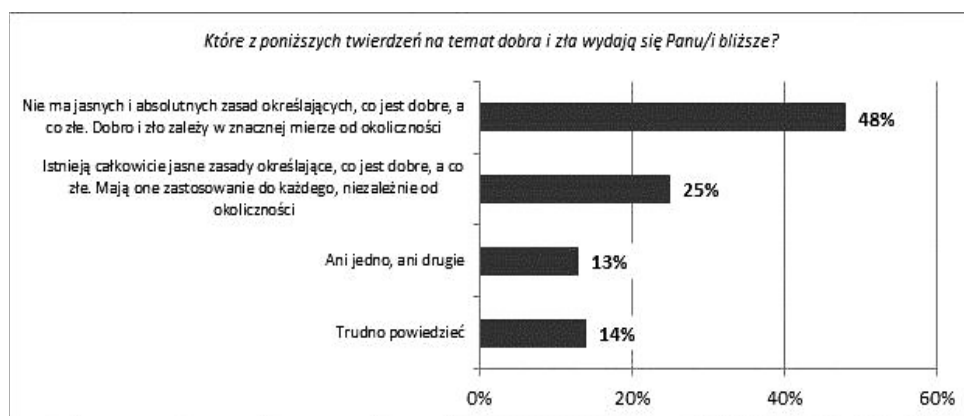

Tabela 7. Opinie o moralności konkretnych zachowań

Jaki jest Pana(i) stosunek do przedstawionych zachowań i sytuacji? Czy Pana(i) zdaniem są one dopuszczalne czy też niedopuszczalne?					
	Zdecydowanie dopuszczalne	Raczej dopuszczalne	Raczej niedopuszczalne	Zdecydowanie niedopuszczalne	TP
Stosowanie środków antykoncepcyjnych	69%	22%	3%	4%	2%
Współżycie seksualne przed ślubem	58%	27%	6%	5%	3%
Rozwód	40%	30%	15%	7%	7%
Przerywanie ciąży	12%	25%	22%	31%	9%
Niewierność małżeńska	3%	3%	22%	68%	4%

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

Wskaźnikiem swoistego relatywizmu moralnego młodych Polaków są dane zamieszczone na wykresie 3. Widać wyraźnie, że prawie połowa badanych (48%) nie dostrzega żadnych obiektywnych, a jednocześnie przejrzystych, zasad, które określałyby, co jest dobre a co złe. W ich opinii zarówno dobro, jak i zło zależy w dużej mierze od konkretnej sytuacji i konkretnych okoliczności. Za istnieniem takiego katalogu kryteriów, który pozwalałby ocenić czyn jako dobry lub zły, opowiada się tylko jedna czwarta respondentów.

Wykres 3. Opinie na temat źródeł dobra i zła

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych autorów.

5. POST SCRIPTUM

– ZMIANY PRZED I PO ŚWIATOWYCH DNIACH MŁODZIEŻY

Z perspektywy czasu, zwłaszcza po zakończonych Światowych Dniach Młodzieży, zasadne jest pytanie o to, czy i jak zmieniła się religijność młodzieży? Jak można wnioskować z badań CBOS³⁵, w grupie najmłodszych respondentów (18-24 lat) odsetek głęboko wierzących pozostaje w miarę stabilny (na poziomie około 9%), natomiast ponad dwukrotnie wzrosła w tym czasie liczba tych, którzy określają się jako niewierzący (z 6% w 2005 r. do 15% w 2014 r.), ubyło zaś wierzących (spadek z 86% do 77%), procentowo wyniki te są zbliżone do wyników badań prezentowanych w niniejszym artykule. Jeszcze mniej stabilnie kształtuje się uczestnictwo młodych Polaków w praktykach religijnych: tylko 44% młodzieży w wieku 18-24 lat przyznaje się do cotygodniowego lub częstszego udziału w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych. Od tego czasu w miarę niezmienna pozostaje liczba młodych osób praktykujących nieregularnie (kilka lub kilkanaście razy w roku) – około 40% (w badaniach autorów artykułu: 47%) – natomiast wyraźnie wzrósł odsetek w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – z 8% do 18% (w badaniach autorów artykułu: 5%). Jak widać, ubywa wśród młodych osób wierzących (spadek o 9%), a przybywa niewierzących (wzrost o 9%).

Dopełnieniem tego obrazu jest raport, jaki powstał po Światowych Dniach Młodzieży, pt. *Odbiór światowych Dni Młodzieży i jego kulturowe konteksty*³⁶. W dokumencie opracowanym na podstawie badań prowadzonych wśród uczestników ŚDM podkreśla się, że przekonanie o przewadze wiary katolickiej nad innymi religiami pod względem „zawartości prawdy”, pierwotnie nieco mniej popularne – na poziomie 70%, zwiększyło swą częstość w miesiąc po zakończeniu ŚDM do poziomu 89%. Z drugiej jednak strony, z grupy przekonanych o najwyższej prawdziwości katolicyzmu, aż 11% straciło tę pewność po zakończeniu ŚDM. Dodatkowo, jedno ze stwierdzeń, do których odnosili się badani, dotyczyło zjawiska „religijności selektywnej” (*Można wybierać swoje przekonania religijne bez konieczności akceptowania wszystkich podstawowych nauk Twojej religii*). Zdecydowana większość uczestników ŚDM nie podzielała tego przekonania (64%),

---

³⁵ *Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II*, Komunikat CBOS, BS/26/2015.

³⁶ *Odbiór Światowych Dni Młodzieży i jego kulturowe konteksty. Raport z badania uczestników Światowych Dni Młodzieży*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego 2016.

a z mniejszości, która z nim się zgadzała przed ŚDM (36%), po ich zakończeniu blisko 2/3 zmieniło swoje stanowisko. Inne stwierdzenie dotyczyło relatywności dobra i zła: *Nie istnieją żadne raz na zawsze ustalone zasady pozwalające odróżnić dobro od zła. Co jest dobrem, a co złem zależy całkowicie od sytuacji w danym momencie.* Aprobowała je mniejszość badanych – 44%. W dodatku udział w ŚDM nie wpłynął tak silnie na zmianę tego poglądu – ponad połowa jego uczestników pozostała przy nim po udziale w tym wydarzeniu.

Tabela 8. Postrzeganie kategorii „dobra” i „zła” w opinii uczestników ŚDM

Nie istnieją żadne raz na zawsze ustalone zasady pozwalające odróżnić dobro od zła. Co jest dobrem a co złem zależy całkowicie od sytuacji w danym momencie	Po ŚDM Tak	Po ŚDM Nie/nie wiem
Przed ŚDM – Tak	56%	44%
Przed ŚDM – Nie/nie wiem	20%	80%
Przed ŚDM – Ogółem	29%	71%

Źródło: Odbiór Świątowych Dni Młodzieży i jego kulturowe konteksty.

PODSUMOWANIE

Uzyskane wyniki badania w zakresie religijności polskich studentów pozwalają na sformułowanie szeregu wniosków, które przeczą jednoznacznej tezie o postępującej sekularyzacji tej części polskiego społeczeństwa. Jedno z ważniejszych spostrzeżeń dotyczy rozwarstwiania się postaw młodych ludzi w tym względzie. Ponad trzy czwarte respondentów definiuje siebie jako osoby wierzące, a 60% stwierdza, że religia odgrywa w ich życiu ważną rolę (w tym 21% zdecydowanie wyraża takie przekonanie). Z drugiej strony, dosyć liczną grupę stanowią osoby, dla których religia ma małe znaczenie, nie zdarza im się modlić czy uczestniczyć w nabożeństwach (około 20%). Odczuwanie nie zawsze również determinuje konkretne zachowania, np. tylko 54% spośród osób wierzących regularnie chodzi do kościoła. Innym ważnym zjawiskiem, które zostało dostrzeżone, dotyczy oddzielania się sfery religijności oraz moralności. Młodzi ludzie mają tendencję do indywidualizowania i relatywizowania nakazów Kościoła, tak w sferze deklaratywnej, jak i w praktyce życia codziennego (łamanie norm religijnych dotyczących

życia seksualnego). Widać zatem wyraźnie, że choć religia jest ważną częścią życia młodego człowieka w Polsce (co jest uwarunkowane kulturowo), to w niewielkim stopniu wymusza zachowania zgodne z moralną nauką Kościoła. O ile jednak spadki w zakresie religijności były do 2012 r. dość jednoznaczne i systematyczne, o tyle od tego czasu odnotowujemy ich wyhamowanie, a w niektórych grupach społecznych widać nawet minimalne odreagowanie spadkowego trendu.

BIBLIOGRAFIA

- BANIAK J., Socjologiczny wymiar religijności, w: *Ad sapientiam cordis. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Ludwikowi Gładyszewskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. P. Podeszwa, W. Szczerbiński, Gniezno: Prymasowskie Wyższe Seminarium Duchowne 2002, s. 501-526.
- BECKFORD R., *Jesus Dub: Faith, Culture and Social Change*, London: Routledge 2006.
- BERGER P., *Religion und europäische Integration. Bemerkungen aus amerikanischer Sicht*, w: *Woran glaubt Europa? Religion und politische Kultur im neuen Europa*, red. K. Michalski, Wien: Passagen Verlag 2007, s. 229-240.
- CASANOVA J., *Katolicka Polska w postchrześcijańskiej Europie*, „Więź” 2004, nr 5, <http://laboratorium.wiez.pl> [dostęp: 21.10.2012].
- Co drugi Polak i co trzecia Polka mają za sobą zdradę, http://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103085,14170882,CBOS__Co_drugi_Polak_i_co_trzecia_Polka_maja_za_soba.html [dostęp: 10.12.2013].
- DYCZEWSKI L., *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją i nowoczesnością*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- GUZIK A., MARZĘCKI R., STACH Ł., *Pokolenie '89. Aksjologia i aktywność młodych Polaków*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie 2014.
- KICIŃSKI K., *Orientacje moralne społeczeństwa polskiego*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków: WAM 2002, s. 369-403.
- KOSEŁA K., *Przemiany postaw i tożsamości współczesnego polskiego społeczeństwa*, http://www.kluczura.katolik.pl/pliki/prof_kkosela.pdf [dostęp: 16.12.2013].
- KOZAK J., *Dzieci postmoderny? Studium socjologiczne nad religijnością studentów*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2014 .
- Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie*, red. J. Mariański, M. Libiszowska-Żółtkowska, Wrocław: Verbinum 2004.
- LUHMANN N., *Funkcja religii*, Kraków: Nomos 1998.
- MARIAŃSKI J., *Kondycja religijna i moralna młodych Polaków*, Kraków: Nomos 1991.
- MARIAŃSKI J., *Małżeństwo i rodzina w świadomości Polaków – analiza socjologiczna*, „Zeszyty Naukowe KUL” 59(2015), nr 4 (232), s. 77-103.
- MARIAŃSKI J., *Sakrament małżeństwa w świadomości katolików polskich w kontekście przemian rodziny*, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2(2016), s. 143-169.

- MARIAŃSKI J., Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim, w: *Oblicza religii i religijności*, red. I. Borowik, M. Libiszowska-Żółtkowska, M. Doktor, Kraków: Nomos 2008, s. 93-109.
- MERTON R., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa: PWN 2002.
- Odbiór Świątowych Dni Młodzieży i jego kulturowe konteksty. Raport z badania uczestników Świątowych Dni Młodzieży, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego 2016.
- PAWLIK W., O przemianach religijności młodzieży – próba typologii, w: *Oblicza religii i religijności*, red. I. Borowik, M. Libiszowska-Żółtkowska, M. Doktor, Kraków: Nomos 2008, s. 135-152.
- PIWOWARSKI W., Problemy duszpasterskie w strefie urbanizacji, „Przegląd Powszechny” 1982, nr 3, s. 22-36.
- Pluralizm religijny i moralny w Polsce. Raport z badań, red. I. Borowik, T. Doktor, Kraków: Nomos 2001.
- Religijność polskiej młodzieży, <http://ekai.pl/wydarzenia/raport/x44790/religijnosc-polskiej-mlodziezy/?page=2> [dostęp: 26.11.2013].
- SZAFRANIEC K., *Młodzi 2011*, Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów 2011.
- THURSTONE L.L., CHAVE E.J., *The Measurement of Attitude: A psychophysical Method and Some Experiments with a Scale for Measuring Attitude toward the Church*, Chicago: University of Chicago Press 1929.
- Wartości i normy, Komunikat CBOS, BS/111/2013.
- Wierzący – niepraktykujący – kim są?, <http://kosciol.wiara.pl/doc/1201313.Wierzacy-niepraktykujacy-kim-sa> [dostęp: 12.12.2013].
- ZDANIEWICZ W., *Model katolickiej religijności*, w: *Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012*, red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz, Warszawa: ISKK 2013.
- Zmiany w zakresie wiary i religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II, Komunikat CBOS, BS/26/2015.

NIEMORALNA RELIGIJNOŚĆ

WZORY RELIGIJNOŚCI I MORALNOŚCI MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę opisu – na podstawie danych empirycznych – najważniejszych cech charakterystycznych religijności młodych Polaków. Autorzy prezentują wyniki własnego badania ankietowego zrealizowanego wśród polskich studentów, które potwierdzają tezę o polaryzacji postaw w tym zakresie, jak również tendencję do indywidualizowania i relatywizowania nakazów Kościoła, tak w sferze deklaratywnej, jak i w praktyce życia codziennego. Wnioski zawarte w tekście pozwalają szczegółowo scharakteryzować różnicowanie zachowań i poglądów młodych ludzi w zakresie religijności oraz moralności. W świetle prezentowanych danych bardzo wyraźnie widać rozdźwięk pomiędzy religijnością a moralnością młodych ludzi. Religia okazuje się ważnym aspektem ich życia,

jednakże w niewielkim stopniu determinuje zachowania zgodne z moralną nauką Kościoła katolickiego.

Słowa kluczowe: religijność; moralność; sekularyzacja; indywidualizm; instytucjonalizacja religii; polski katolicyzm; młodzież; studenci.

IMMORAL RELIGIOSITY
PATTERNS OF RELIGIOSITY AND MORALITY AMONG YOUNG POLES

S u m m a r y

The authors describe – basing on empirical data – the most important characteristics of religiosity of young Poles. They present results from their own survey conducted among Polish students, that support thesis about polarization of attitudes as well as individualization and relativization of religious orders in the respondents' declarations and practice of everyday life. Findings allow to describe in detail the diversity of young people's behaviour and opinions in scope of religiosity and morality. In the light of the presented data we can observe the gap between these two spheres. Religion is an important aspect of life for young people, but it determines to a small extent their behaviour which is compatible with the moral teachings of the Catholic Church.

Key words: religiosity; morality; secularization; individualism; deinstitutionalization of religion; Polish Catholicism; youth; students.